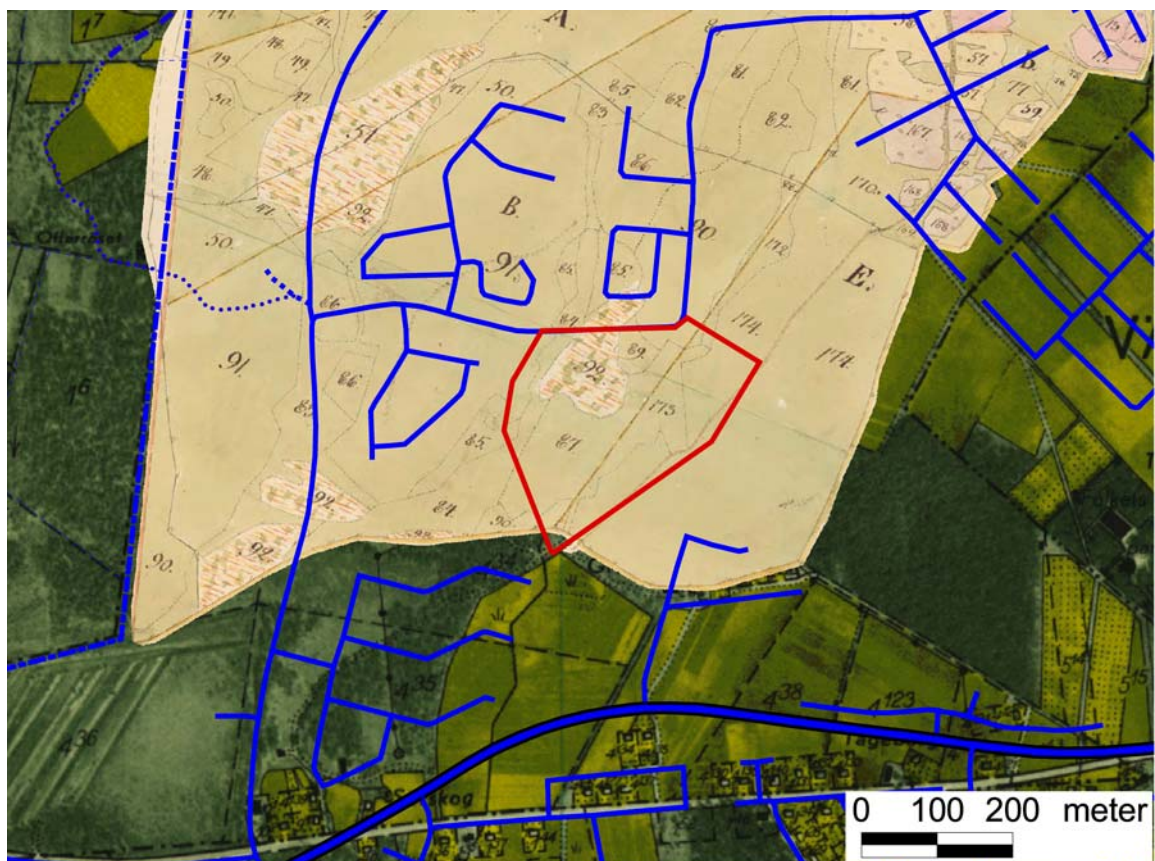

Arkeologisk utredning, etapp 1

Bronsålder och vägar i Gröndalsområdet

– Utvidgning av bostadsområdet Gröndal

*Värnamo socken i Värnamo kommun
Jönköpings län*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2005:09

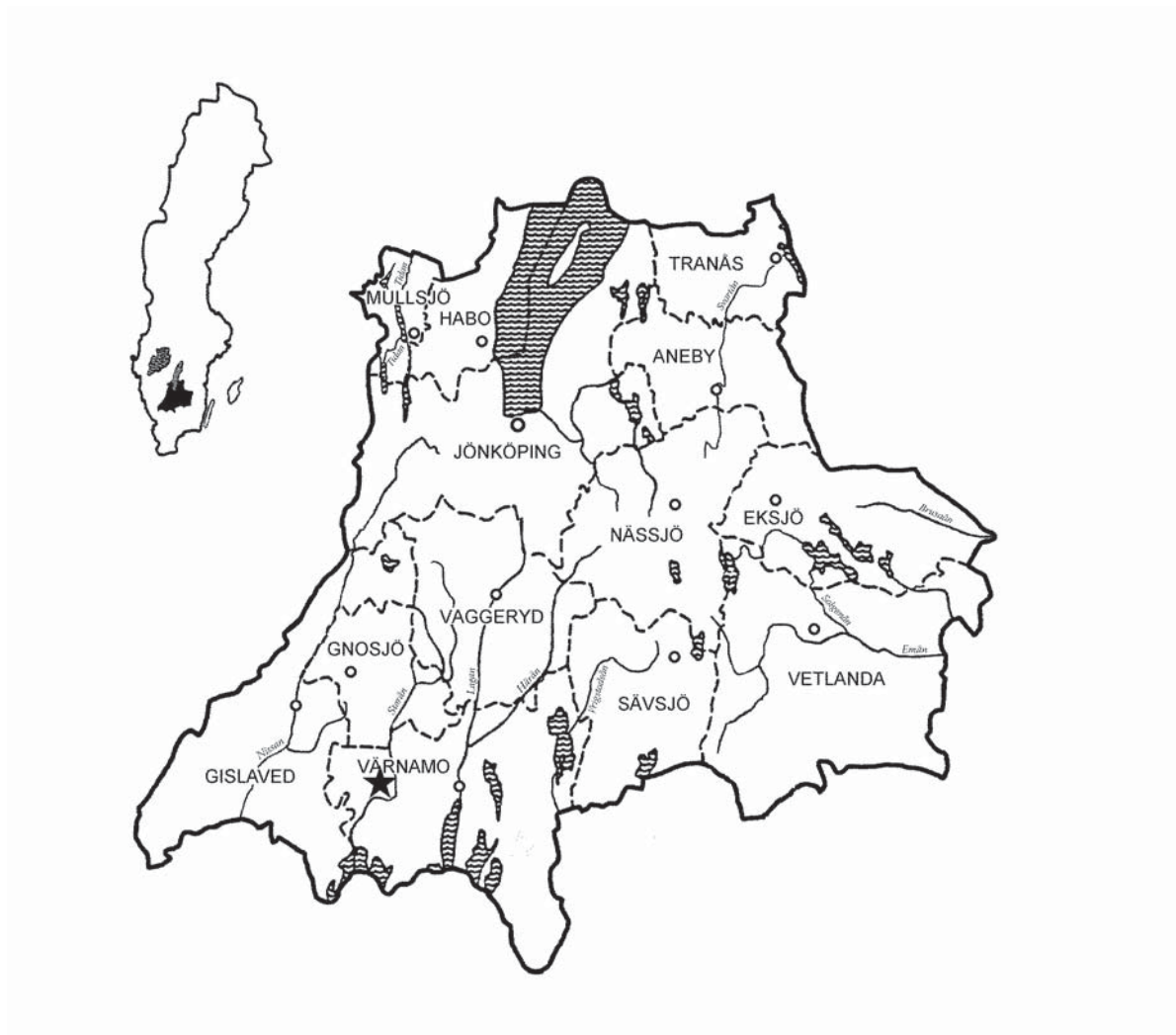
Fredrik Engman

Arkeologisk utredning, etapp 1

Bronsålder och vägar i Gröndalsområdet

– Utvidgning av bostadsområdet Gröndal

Värnamo socken i Värnamo kommun
Jönköpings län

Rapport, foto och renritningar: Fredrik Engman

Digital kartbearbetning: Fredrik Engman

Grafisk design: Anders Gutehall

Tryckning och distribution: Lars-Göran Gustafsson och Mariana Huzejrovic.

Omslaget visar storskifteskartan med dagens vägnät markerat i blått samt den ekonomiska kartan från 1950-talet i botten.

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

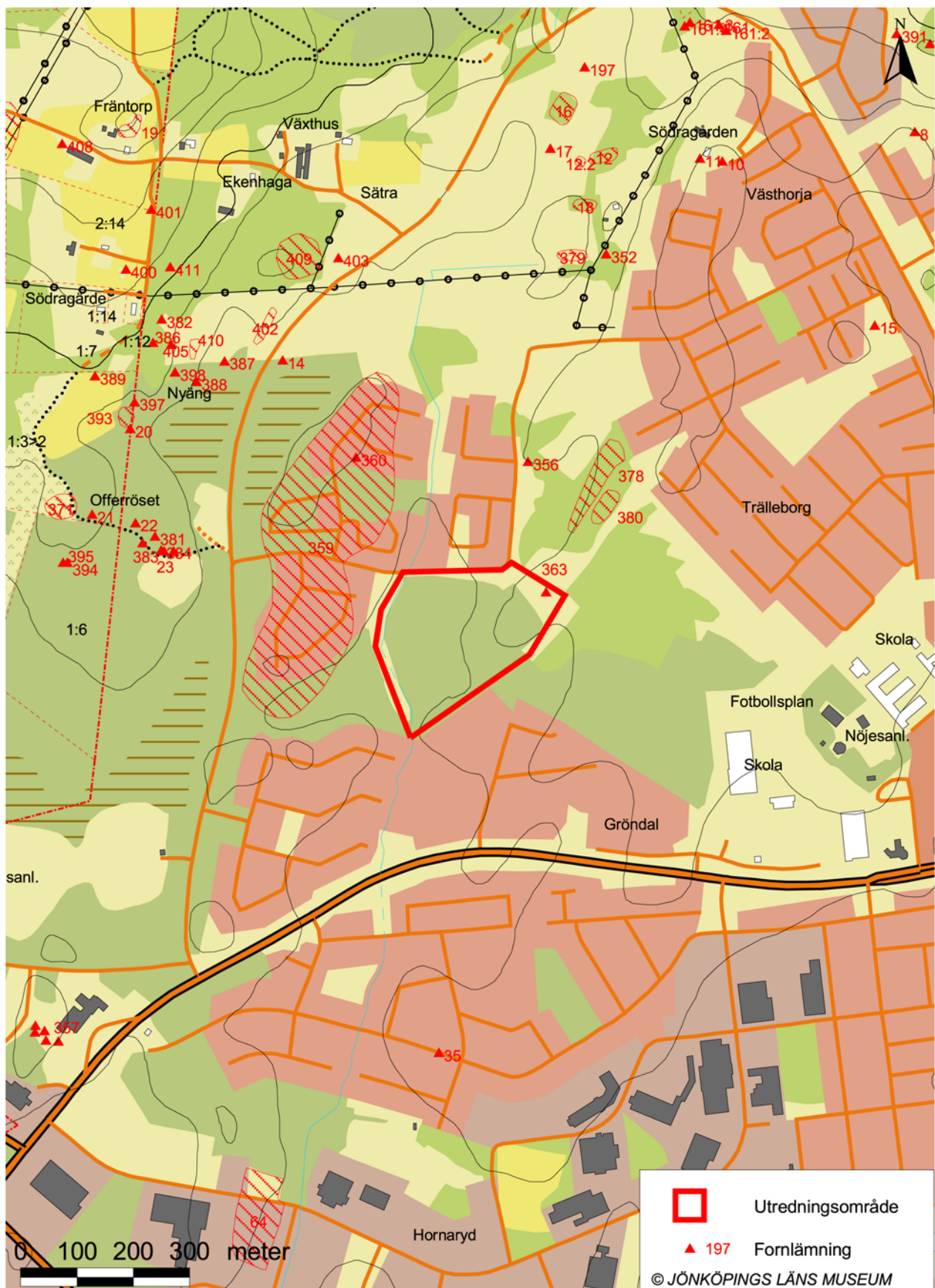
Jönköpings läns museum
Box 2133
550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00.
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Innehåll

Inledning	5
Målsättning och metod	5
Topografi	5
Fornlämning- och kulturmiljö	5
Tidigare undersökningar	5
Resultat	6
Åtgärdsförslag	9
Sammanfattning	10
Tekniska och administrativa uppgifter	10
Referenser	10
Tryckta källor	10
Otryckta källor	11
Arkiv	11
Kartunderlag	11

Figurer

Figur 1 Utdrag ur digitala fastighetskartan	4
Figur 2 Karta över nypåträffade lämningar	7
Figur 3 Foto på skålgropshällen, RAÄ 363	8
Figur 4 Planområdeskart med det område läns museet föreslås ska undantas från exploatering	9

Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Inledning

Jönköpings läns museum har under april månad 2005 genomfört en arkeologisk utredning etapp 1 inom en del av Gröndalsområdet, se figur 1. Utredningen föranleddes av Värnamo kommuns planer att exploatera området för bostäder. Utredningsområdet omfattar en yta motsvarande ca 63 000 m².

Fält- och rapportansvarig var Fredrik Engman, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Målsättningen med utredningen var att fastställa och registrera fasta fornlämningar och kulturhistoriska lämningar eller platser där sådana kan tänkas påträffas.

Vid utredningen har en kart- och arkivstudie genomförts där det äldre kartmaterialet studerats, varefter en fältinventering gjordes.

Topografi

Utredningsområdet är beläget mellan bostadsområdena Gröndal och Västhorja ca 1 km väster om Värnamo centrum. Området utgörs av en sydvästsluttning där berget delvis går i dagen i områdets nordöstra del. Längre åt sydväst blir marken sankare och ett mindre vattendrag avgränsar området i väster. Området är till största delen beväxt med skog varav den nordvästra delen består av barrskog och övriga delar är beväxta med lövskog.

Fornlämning- och kulturmiljö

Inom utredningsområdet finns en registrerad fornlämning i form av en håll med skålgropar (RAÄ 363). I närområdet finns ytterligare fornlämningar i form av skålgropsförekomster och gravar. Dessa lämningar kan dateras till bronsålder och järnålder. Stenåldern finns representerad i närområdet av lösfynd från framförallt senneolitikum.

Under historisk tid utnyttjades området som betesmark och ängsmark, enligt en storskifteskarta upprättad 1808 av lantmätaren Magnus Justus Ek (E131-41:2).

Tidigare undersökningar

År 1918 undersöktes en hållkista med anledning av att två gravrösen tagits bort i samband med jordbruksarbete. Vid undersökningen påträffades skelettdelar av människa samt fynd av flintdolkar, olika typer av flintredskap, ett skifferhänge och enstaka keramikskärvor som kan dateras till senneolitikum (Raä 318; Kjellmark 1922; SHM 16236; ATA 350/1919).

Jönköpings läns museum har utfört flera undersökningar i närområdet. År 1968 rätades vägen mellan Västhorja och Alandsryd, varvid ett yngre järnåldersgravfält besiktigades. Den nya vägen lades norr om gravfältet (Raä 18; Vestbö 1992:5).

Åren 1989–90 utfördes arkeologiska utredningar och en förundersökning i Gröndal, inför byggande av villaområden. I området påträffades ett 60-tal röjningsrösen, ett tiotal terrasskanter samt ett skärvstensröse. Undersökningarna omfattade specialinventering, fosfatkartering och undersökning av sju röjningsrösen. Röjningsrösen kunde utifrån ^{14}C -analys och påträffad keramik dateras till äldre järnålder (Raä 359, 360; Vestbö 1990; 1991; Vestbö-Franzén 1997:206).

År 1992 genomfördes en utredning inför anläggandet av Gröndalsleden. Vid sökschaktningen framkom härdar och skörbränd sten i anslutning till västra utkanten av Västhorjas bytomt, samt intill ett yngre järnåldersgravfält (Raä 18), vilka indikerade förhistoriska boplatser. Detta beaktades vid exploatering och leden fick en något västligare sträckning (Vestbö 1992). Dock gjordes ingen ny utredning för den nya sträckningen.

Inför anläggandet av en ny räddningsstation utfördes för- och slutundersökning vid Vitarör 1993–94. Då undersöktes en treudd, en bålplats och tre stensättningar, varav en innehållande en skelettgrav (Raä 357). Den största stensättningen innehöll bl.a. en dolk, ett spjutspetsfragment och en fibula i brons. Anläggningarna daterades från mellersta bronsålder till mellersta järnålder (Raä 357; Gustafsson 1993; Nordström 1997; Nordström *manus*).

År 1999 gjordes en utredning vid Sveavägens anslutning till Gröndalsleden. En härd och ett förarbete till en grönstenssyxa (enkel skafthålsyxa) påträffades i ett skyddat läge. Vid efterföljande undersökning upptäcktes flera härdar, vilka daterades till järnålder (Nordström 1999; Nordström *muntligen*).

År 2002 utfördes en utredning på norra delen av Gröndal, inför utbyggnad av befintliga villaområden. Vid sökschaktningen hittades enstaka avslag av kvarts och flinta, samt härdbottnar och röjningsrösen, varav några var gravlikande (Borg 2002).

Samma år utfördes även en utredning etapp 1 för bostäder och industrimark väster om Gröndalsleden och runt Fridhäll Samuelsson&Ytterberg 2002).

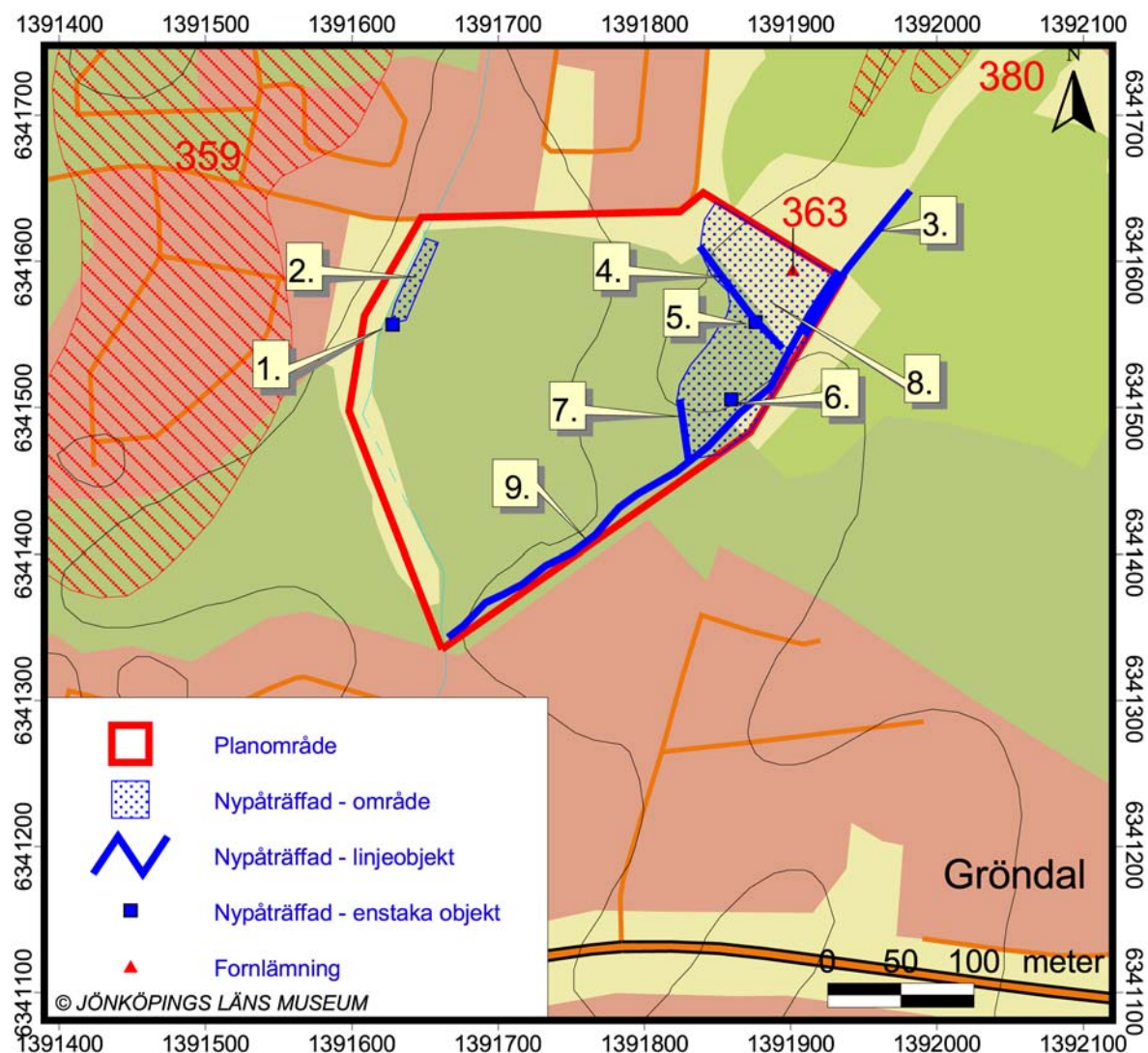
Under 2004 har Jönköpings läns museum genomfört en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom ett område väster om Gröndalsleden (Borg 2004a; 2004b). Vid utredningens etapp 1 påträffades äldre åkermark en eventuell grav och ett mindre område bedömdes som lämpligt boplatsläge, varför den arkeologiska utredningen etapp 2 genomfördes inom detta område. Dock påträffades inget av intresse.

Resultat

I samband med utredningen genomfördes en kart- och arkivstudie samt en fältinventering. Nedan följer en kort beskrivning av de påträffade lämningarna och områdena:

1. Förvaringsanläggning

Förvaringsanläggning/jordkällare bestående av en rektangulär grop ca 4x3 m (Ö-V), 1,2 m djup med delvis inrasade kanter. Runt gropan är en vall ca 1 m bred och 0,1-0,2 m hög.

2. Fossil åker, yngre

Fossil åker ca 50x10 m (NNO-SSV). Åkern avgränsas i öster av ett dike, ca 1 m brett och 0,3-0,4 m djupt. I åkerkanten finns en slutfåra, vilket tyder på att åkern brukats i relativt sen tid.

3. Stenmur

Stenmur ca 110 m lång(NO-SV) och ca 1-2 m bred samt 0,5-1 m hög. Stenmuren är uppbyggd av 0,3-0,5 m stora stenar.

4. Stenmur

Stenmur ca 95 m lång (NV-SO) och 1-1,5 m bred samt 0,3-0,5 m hög. Uppbyggd av 0,1-0,4 m stora stenar.

5. Stentipp

Stentipp ca 15x5 m stor (NV-SO) och 0,4-1,2 m hög samt uppbyggd av 0,4-1,2 m stora stenar.

6. Husgrund

Husgrund, ca 7x4,5 m (N-S), lagd på berg i dagen. I öster är en tydlig

Figur 2. Karta över nypåträffade lämningar och registrerade forn lämningar. Skala 1:5 000.

syllstensrad av 0,4-0,5 m stora stenar. I husgrunden påträffades enstaka tegelfragment. Omedelbart öster om husgrunden är en grillplats

7. Stenmur

Stenmur ca 45 m lång (N-S), 1-1,2 m bred och 0,3-0,4 m hög samt uppbyggd av 0,2-0,4 m stora stenar.

8. Boplatsläge

Boplatsläge bestående av en mindre avsats i sydsluttning. Inom området finns skålgropslokalen RAÄ 363. I områdets sydvästra del vidtar berg i dagen.

9. Äldre vägsträckning

Äldre vägsträckning som i dag består av en gång och cykelväg. Vägen finns medtagen på storskifteskartan från 1808, se omslaget (E131-41:2).

RAÄ 363. Skålgropsförekomst

På en berghäll i områdets nordöstra del finns sju registrerade skålgropar (älvkvarnar) vilka är 4-6 cm i diam och 0,05-1 cm djupa.

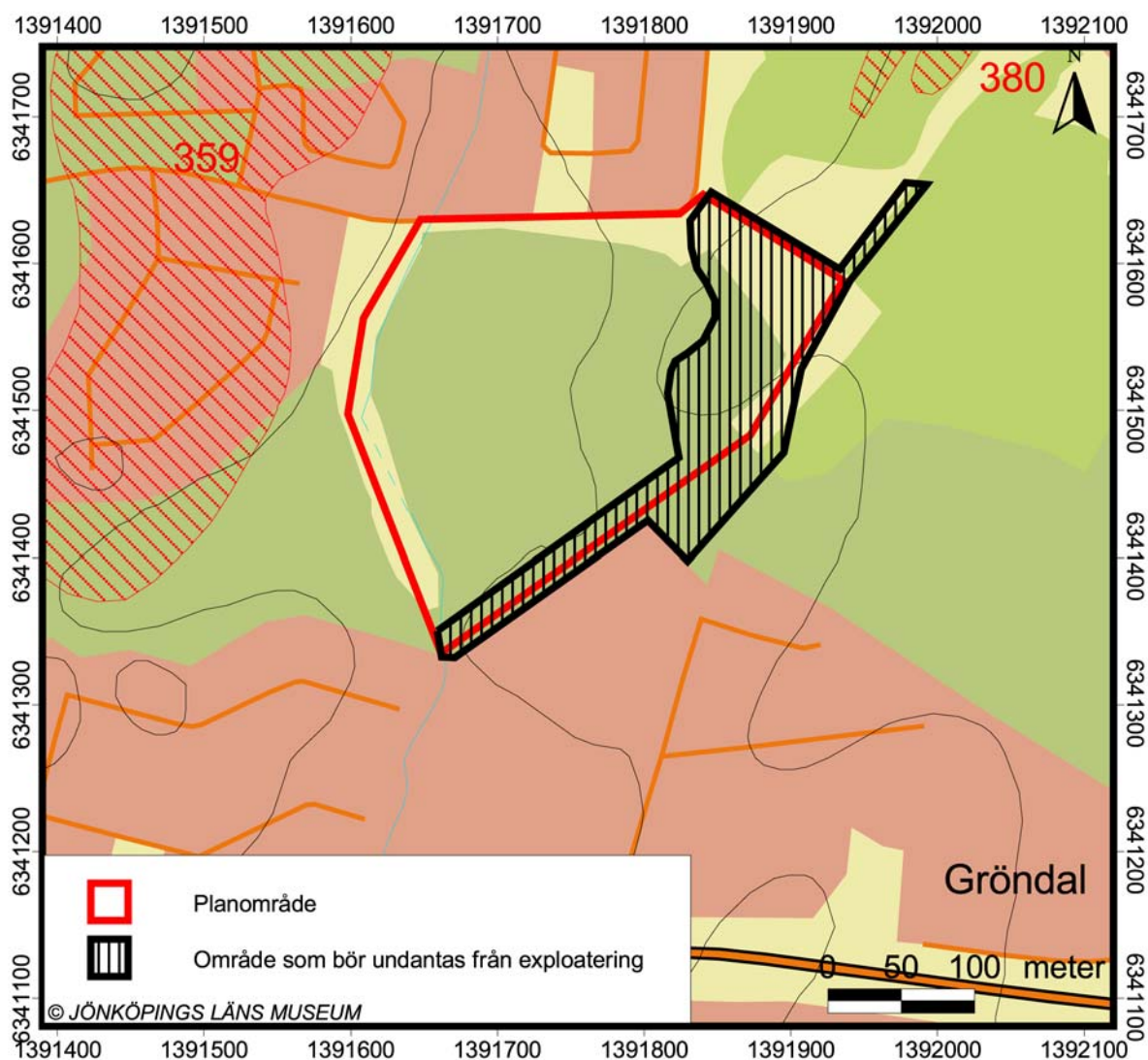
Figur 3. Foto på skålgropshällen, RAÄ 363 från nordöst. Foto Fredrik Engman.

Åtgärdsförslag

Inom utredningsområdet har nio platser markerats som intressanta ur kulturhistorisk synpunkt. Inom området finns vidare en registrerad fornlämning (RAÄ 363). Två av lämningarna (Nr 1 och 2) är belägna i områdets västra del och har bedömts vara av yngre datum varför vidare åtgärder inte föreslås för dessa utan denna del av området kan exploateras. I områdets östra del finns ett större område kring RAÄ 363 som bedömts som lämpligt boplatssläge (Nr 8). Inom detta område kan även andra aktiviteter knutna till fornlämningen finnas. Om detta område mot förmodan skall exploateras krävs en arkeologisk utredning etapp 2 för att konstatera om fasta fornlämningar finns under marken. I och i anslutning till detta område finns lämningar av yngre datum som dock är av intresse (Nr 3, 4, 5, 6, 7 och 9). Framförallt utgör den äldre vägsträckningen (Nr 9) ett kulturlandskapselement av högt värde då förståelsen för de olika delarna inom Västhorjas äldre by skulle gå förlorade om den förändrades. Länsmuseumet föreslår därför att ett område kring dessa lämningar fredas och undantas helt från exploatering, se figur 4. Lämpligt vore att undanta en mindre zon kring vägen och inom detta parti återskapa en ängsliknande karaktär. Vidare föreslår länsmuseumet att området vårdas samt att en informationsskylt sätts upp i anslutning till fornlämningen. Möjligen kan även skålgroparna fyllas i så att dessa syns. Länsstyrelsen beslutar om ytterligare åtgärder.

Figur 4. Planområdeskarta med det område som länsmuseumet föreslår skall undantas från exploatering. Skala 1:5 000.

Sammanfattning

Jönköpings läns museum har genomfört en särskild arkeologisk utredning etapp 1 inom Gröndalsområdet med anledning av Värnamo kommuns planer att exploatera området. I samband med utredningen identifierades nio platser av kulturhistoriskt intresse. Inom området finns även en registrerad fornlämning i form av en skålgropshäll. Två av de nypåträffade platserna har bedömts vara av yngre datum varför inga vidare åtgärder föreslås. Övriga lämningar (stenmurar, boplatsläge, äldre vägsträckning samt skålgropshäll) grupperar sig till utredningsområdets östra och nordöstra del varför läns museet föreslår att denna del undantas från exploatering samt skyltas upp. Om området skall exploateras föreslår läns museet att en arkeologisk utredning etapp 2 genomförs för att utreda om boplatsspår eller aktiviteter knutna till den registrerade fornlämningen finns under mark.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	431-16045-04
Jönköpings läns museums dnr:	20/05
Beställare:	Värnamo kommun
Fält- och rapportansvarig:	Fredrik Engman
Fältpersonal:	Fredrik Engman
Fältarbetstid:	050407
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Värnamo kommun
Socken:	Värnamo socken
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad 5D 8i
Koordinater:	Utredningsområdets S del x6341330 y1391660
Undersökningsyta:	63 000 m ²
Fornlämningsnummer:	Värnamo 363
Fornlämningstyp och tidsperiod:	Skålgropar/bronsålder
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv	

Referenser

Tryckta källor

- Borg, J. 2002. *Arkeologisk utredning etapp 2. Gröndal A och B. Inför byggande av bostäder. Värnamo socken, Värnamo kommun.* Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2002:55.
- Borg, J. 2004a. *Särskild arkeologisk utredning etapp 1. Väster om Västhorja. Inför upprättandet av detaljplan för nya bostäder. Värnamo socken i Värnamo kommun.* Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2004:53.
- Borg, J. 2004b. *Särskild arkeologisk utredning etapp 2. Västhorja 12:5. Värnamo socken, Värnamo kommun.* Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2004:65
- Gustafsson, A. 1993. *Arkeologisk förundersökning. Vitarör, stg 1302 samt del av 1340. Värnamo socken, Värnamo kommun.* Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 1993:55.

-
- Kjellmark, K. 1922. Undersökning av två ramponerade hällkistor. *Meddelande från Norra Smålands Fornminnesförening VI*. Jönköping
- Nordström, M. 1997. Vitarör - En vapengrav från äldre bronsålder. *Det nära förflutna - om arkeologi i Jönköpings län*. Meddelande från Jönköpings läns hembygdsförbund och Stiftelsen Jönköpings läns museum LXVII. Jönköping.
- Nordström, M. 1999. *Arkeologisk utredning, etapp 2. Boplatsslämnningar i Västhorja - inför Sveavägens förlängning och anslutning till Gröndalsleden, Värnamo socken och kommun*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 1999:33.
- Samuelsson, C & Ytterberg, N. 2002. *Arkeologisk utredning etapp 1. Väster om Gröndalsleden. Inför projektering för bostads- och industrimark. Värnamo socken i Värnamo kommun*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2002:51.
- Vestbö, A. 1990. *Arkeologisk utredning, Sörsjö och Hornaryd industriområden samt Gröndal-Västhorja, Värnamo kommun*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 1990:3.
- Vestbö, A. 1991. *Arkeologisk utredning, Fossil åkermark, Gröndal, Värnamo kn*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 1991:9.
- Vestbö, A. 1992. *Arkeologisk utredning, Gröndalsleden, Värnamo Stg 2222 m fl, Värnamo sn och kn*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 1992:14.
- Vestbö-Franzén, A. 1997. Aspekter på odling. Jordbruk och odlingslandskap i Jönköpings län under förhistorisk tid och medeltid. *Det nära förflutna - om arkeologi i Jönköpings län*. Meddelande från Jönköpings läns hembygdsförbund och Stiftelsen Jönköpings läns museum LXVII. Jönköping.

Otryckta källor

- Nordström, M. *Manus. Vitarör - arkeologisk undersökning av brons- och järnåldersgravar, fornlämnning 357, Värnamo socken och kommun*. Jönköpings läns museum.
- Nordström, M. Muntligen angående Sveavägen.

Arkiv

- ATA: Antikvariskt-topografiska arkivet, Stockholm
- FMR: Fornminnesregistret, Riksantikvarieämbetet, Stockholm
- SHM: Statens historiska museum.

Kartunderlag

- Storskifteskarta över Västhorja bys inägor. Upprättad 1808 av Magnus Justus Ek. Lantmäteriverket Gävle akt E131-41:2